

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ПРОТОКОЛ СЛУХАНЬ У КОМІТЕТІ № 4

08 квітня 2021

м. Київ
м. Чорнобиль
(відеоконференція)

ГОЛОВУЄ: Голова Комітету Бондаренко О.В.

ПРИСУТНІ:

Народні депутати України – члени Комітету: Кривошеєв І.С., Прощук Е.П., Криворучкіна О.В., Овчинникова Ю.Ю.

помічники-консультанти народних депутатів-членів Комітету: Бондаренка О.В. – Петрова А.Ф., Шматков Г.Г.; Криворучкіної О.В. – Козачок О.М.; Маріковського О.В. – Зарудна А.С.; Овчинникової Ю.Ю. – Богдан Н.І.; Прощука Е.П. – Турик М.В.; Лабунської А.В. – Іванов С. Б.; Кривошеєва І.С. – Кучерява З.І.

працівники секретаріату: Борисюк М.М., Бережний Є.О., Воловенко О.П., Гуцало І.В., Зюзь О.С.

ЗАПРОШЕНІ:

Василевська-Смаглюк Ольга Михайлівна – народний депутат України, Голова підкомітету з питань функціонування платіжних і інформаційних систем та запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики;

Гривко Сергій Дмитрович – народний депутат України, Голова підкомітету з питань соціального захисту і реабілітації осіб з інвалідністю та регулювання діяльності їх підприємств і громадських об'єднань Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів;

Кінзбурська Вікторія Олександрівна – народний депутат України, член Комітету ВРУ з питань фінансів, податкової та митної політики;

Констанкевич Ірина Мирославівна – народний депутат України, Перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики;

Копанчук Олена Євгенівна – народний депутат України, Заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань бюджету;

Копиленко Олександр Любимович – народний депутат України, Член Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин, Голова Національної комісії з радіаційного захисту населення України;

Магера Сергій Васильович – народний депутат України;

Герашенко Ірина Володимирівна – народний депутат України, Член Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва;

Боруховський Богдан Валентинович – перший заступник Міністра захисту довкілля та природних ресурсів;

Шуст Олександр Іванович – директор Департаменту з питань надкористування та відновлення довкілля Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів;

Сапожников Юрій Анатолійович – директор Департаменту ядерної енергетики та атомної промисловості Міністерства енергетики України;

Костюк Сергій Миколайович – Голова Державного агентства України з управління зоною відчуження;

Пляцко Андрій Валерійович – перший заступник Голови Державного агентства України з управління зоною відчуження;

Шевчук Максим Костянтинівич – заступник Голови Державного агентства України з управління зоною відчуження;

Плачков Григорій Іванович – Голова Державної інспекції ядерного регулювання України – Головний державний інспектор з ядерної та радіаційної безпеки України;

Столярчук Борис Васильович – директор Департаменту з питань безпеки ядерних установок Державної інспекції ядерного регулювання України – заступник Головного державного інспектора з ядерної та радіаційної безпеки України;

Мельчуцький Олег Григорович – перший заступник Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій;

Щербаченко Олександр Миколайович – директор Департаменту запобігання надзвичайним ситуаціям Державної служби України з надзвичайних ситуацій;

Дідух Володимир Петрович – радник, Департамент економічної дипломатії Міністерства закордонних справ України;

Пономаренко Дмитро Георгійович – Директор Департаменту

економічної дипломатії Міністерства закордонних справ України;

Дзюба Вадим Георгійович – Головний інспектор сектору організації соціальної роботи управління проходження служби та психологічного забезпечення Департаменту кадрового забезпечення Національної поліції України, підполковник поліції;

Базика Дмитрій Анатолійович – генеральний директор ДУ "Національний науковий центр радіаційної медицини" НАМН України, Член Національної комісії з радіаційного захисту населення України;

Долін Віктор Володимирович – Член Національної комісії з радіаційного захисту населення України;

Коваленко Григорій Дмитрович – Член Національної комісії з радіаційного захисту населення України;

Матвійчук Олександр Семенович – Член Національної комісії з радіаційного захисту населення України;

Носовський Анатолій Володимирович – Директор Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАНУ, Член Національної комісії з радіаційного захисту населення України;

Сушко Віктор Олександрович – перший заступник генерального директора з наукової роботи ДУ "Національний науковий центр радіаційної медицини" НАМН України, Член Національної комісії з радіаційного захисту населення України;

Сейда Валерій Олександрович – перший заступник генерального директора ДСП "Чорнобильська АЕС" (з планування та зняття з експлуатації);

Ірина Кравченко – Заступнику директора по Україні Представництва Європейського Банку Реконструкції та Розвитку;

Балтазар Ліндауер – Директор Департаменту Ядерної Безпеки Європейського Банку Реконструкції та Розвитку;

Кулішенко Валерій – представник Департаменту ядерної безпеки в Україні Представництва Європейського Банку Реконструкції та Розвитку;

Чеботарев Максим – перекладач Представництва Європейського Банку Реконструкції та Розвитку;

Зібницький Андрій – перекладач Представництва Європейського Банку Реконструкції та Розвитку;

Чумак Вадим Віталійович – завідувач відділу дозиметрії ДУ "Національний науковий центр радіаційної медицини" НАМН України;

Талько Вікторія Василівна – директор інституту експериментальної радіології ДУ "Національний науковий центр радіаційної медицини" НАМН України;

Масюк Сергій Володимирович – завідувач лабораторії радіологічного захисту ДУ "Національний науковий центр радіаційної медицини" НАМН України;

Василенко Валентина Володимирівна – завідувач лабораторії лічильників випромінювання людини ДУ "Національний науковий центр радіаційної медицини" НАМН України;

Хрущенко Михайло Михайлович – Президент ВГОІ "Союз Чорнобиль

України";

Яценко Володимир Михайлович – Віце-президент ВГОІ "Союз Чорнобиль України";

Микичак Ірина Володимирівна – заступник Міністра охорони здоров'я України;

Гаврилюк Андрій Олександрович – генеральний директор Директорату якості життя Міністерства охорони здоров'я України;

Кольчик Олена Миколаївна – керівник експертної групи Директорату адресної соціальної підтримки населення та розвитку соціального інспектування Міністерства соціальної політики України;

Юрків Юлія Андріївна – державний експерт Директорату розвитку соціального страхування та пенсійного забезпечення Міністерства соціальної політики України;

Ляшок Сергій Анатолійович – Начальник відділу видатків природних ресурсів та екологічної безпеки Департамент видатків виробничої сфери Міністерства фінансів України;

Голобоков Артем Геннадійович – державний експерт управління з безпеки соціально-технологічних систем служби з питань соціальної та гуманітарної безпеки Апарату Ради національної безпеки і оборони України;

Медведенко Іннеса Вікторівна – державний експерт управління з питань екологічної та енергетичної безпеки служби з питань економічної безпеки Апарату Ради національної безпеки і оборони України;

Охріменко Олена Валентинівна – Директор Департаменту пенсійного забезпечення Пенсійного фонду України;

Гопчак Ігор Васильович – Заступник директора департаменту-начальник відділу забезпечення водними ресурсами Державного агентства водних ресурсів України;

Богун Віктор Павлович – член Рахункової палати України;

Гарбуз Михайло Юркович – заступник директора департаменту – начальник відділу контролю природоохоронної діяльності департаменту контролю з питань АПК, використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища Рахункової палати України;

Колюх Олександр Вікторович – заступник начальника відділу контролю з питань надзвичайних ситуацій департаменту контролю з питань АПК, використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Рахункової палати України;

Будзінський Ігор Леонідович – начальник Управління лісового господарства та відтворення лісів Державного агентства лісових ресурсів України;

Гаркуша Олександр Іванович – Заступник директора департаменту – начальник управління цивільного захисту Департаменту цивільного захисту, оборони та взаємодії з правоохоронними органами Київської обласної державної адміністрації;

Назаренко Світлана Петрівна – Заступник директора Департаменту соціальної політики виконавчого органу Київської міської ради (Київської

міської державної адміністрації) – начальник управління соціального захисту громадян, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, осіб з інвалідністю та ветеранів Київської міської державної адміністрації;

Фомічев Юрій Кирилович – Славутицький міський голова;

Удовиченко Володимир Петрович – депутат Київської обласної ради;

Шевченко Віктор Васильович – Перший заступник Славутицького міського голови;

Линкевич Олександр Бернатович – Заступник Славутицького міського голови;

Швець Наталія Петрівна – Керуючий справами виконавчого комітету Славутицької міської ради;

Гантімурова Наталія Анатоліївна – Секретар Славутицької міської ради;

Величковський Іван Іванович – Начальник управління економіки та соціального розвитку міста виконавчого комітету Славутицької міської ради;

Старовойтова Арина Олександрівна – Директор комунального підприємства «Агентство регіонального розвитку»;

Лутченко Наталія Валеріанівна – Начальник управління соціального захисту населення Славутицької міської ради;

Лутченко Ганна Дмитрівна – Директор Центру комплексної реабілітації дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю «БлагоДар»;

Зайченко Галина Вікторівна – Начальник управління фінансів Славутицької міської ради;

Бойко Тетяна Олександрівна – Начальник відділу інформації та зв'язків із громадськістю Славутицької міської ради;

Демидов Олександр Олексійович – Директор телекомпанії «МедіаДім» ;

Єр'оміна Ніна Анатоліївна – Депутат Вишгородської районної ради;

Чесноков Сергій Миколайович – Депутат Славутицької міської ради;

Вольський Ярослав Валентинович – Директор КНП «Славутицька міська лікарня», депутат Славутицької міської ради;

Маслій Денис Олександрович – Депутат Славутицької міської ради;

Любива Людмила Миколаївна – Депутат Славутицької міської ради;

Баришевська Ніна Григорівна – Начальник відділу культури, національностей та релігій Славутицької міської ради;

Карцев Віктор Вікторович – Директор Приватної виробничо-комерційної фірми «Промкомплект», заслужений будівельник України;

Клімова Лідія Володимирівна – Голова Славутицької міської громадської організації «Товариство ветеранів Чорнобильської АЕС»;

Кардаш Олександр Володимирович – Голова Славутицької міської громадської організації «Чорнобильці Славутича»;

Фатахов Олексій Ривхатович – Начальник відділу ядерної безпеки централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива Відокремленого підрозділу «Атомремонтсервіс» Державного підприємства «НАЕК «Енергоатом»;

Шумкова Наталя Юріївна – директор з ядерної та радіаційної безпеки ДП НАЕК "Енергоатом";

Іщенко Григорій Григорович – заступник директора з радіаційної безпеки ДП НАЕК "Енергоатом";

Костенко Валентин Володимирович – директор департаменту поводження з РАВ та радіаційної безпеки ДП НАЕК "Енергоатом";

Суржко Володимир Анатолійович – начальник відділу поводження з РАВ ДП НАЕК "Енергоатом";

Матов Валерій Олексійович – Голова Професійної спілки працівників атомної енергетики та промисловості України (Атомпрофспілка);

Прудніков Павло Вікторович – Заступник Голови Професійної спілки працівників атомної енергетики та промисловості України (Атомпрофспілка);

Тетерін Микола Васильович – Представник профспілки в Чорнобильській об'єднаній організації профспілки Професійної спілки працівників атомної енергетики та промисловості України (Атомпрофспілка);

Шаповалов Віктор Миколайович – В.о. Голови первинної профспілкової організації Чорнобильської АЕС Професійної спілки працівників атомної енергетики та промисловості України (Атомпрофспілка);

Чоботько Григорій Михайлович – провідний науковий співробітник лабораторії радіоекології аграрних і лісових екосистем відділу радіоекології і дистанційного зондування ландшафтів, доктор біологічних наук, професор, Інституту агроекології і природокористування НААН;

Райчук Людмила Анатоліївна – завідувач відділу радіоекології і дистанційного зондування ландшафтів, кандидат с.-г. наук, старший дослідник Інституту агроекології і природокористування НААН;

Рижук Сергій Миколайович – директор Інституту, доктор с.-г. наук, професор, академік НААН, Інституту сільського господарства Полісся НААН;

Надточій Петро Петрович – головний науковий співробітник відділу рослинництва, первинного та елітного насінництва, доктор с.-г. наук, професор, Інституту сільського господарства Полісся НААН;

Мельничук Андрій Олексійович – завідувач відділу землеробства і меліорації, кандидат с.-г. наук, старший науковий співробітник Інституту сільського господарства Полісся НААН;

Гаврилук Володимир Андрійович – директор Поліської дослідної станції ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського», кандидат с.-г. наук ННЦ «Інститут ґрунтознавств та агрохімії імені О.Н. Соколовського»;

Камінський Віктор Францевич – директор Інституту, доктор с.-г. наук, професор, академік НААН, ННЦ «Інститут землеробства НААН»;

Ткаченко Микола Адамович – заступник директора з наукової роботи, завідувач відділу агроґрунтознавства і ґрунтової мікробіології, доктор с.-г. наук, старший науковий співробітник, член-кореспондент НААН, ННЦ «Інститут землеробства НААН»;

Коломієць Лариса Петрівна – завідувач відділу сільськогосподарського землекористування і захисту ґрунтів від ерозії, кандидат с.-г. наук, ННЦ «Інститут землеробства НААН»;

Дегодюк Станіслав Едуардович – завідувач відділу агрохімії, доктор с.-г.

наук, с.н.с., ННЦ «Інститут землеробства НААН»;

Давидюк Ганна Володимирівна – завідувач відділу агроєкології та аналітичних досліджень ННЦ «Інститут землеробства НААН»;

Дегодюк Едуард Григорович – головний науковий співробітник відділу агрохімії, доктор с.-г. наук, професор ННЦ «Інститут землеробства НААН»;

Ромащенко Михайло Іванович – директор Інституту, доктор технічних наук, професор, академік НААН, Інституту водних проблем і меліорації НААН;

Шевчук Сергій Анатолійович – завідувач відділення водних ресурсів, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, Інституту водних проблем і меліорації НААН;

Шевченко Анатолій Миколайович – завідувач відділення водних ресурсів, кандидат с.-х. наук, с.н.с., Інституту водних проблем і меліорації НААН;

Воропай Галина Василівна – завідувач відділу дренажу, кандидат технічних наук, Інститут водних проблем і меліорації НААН;

Паскевич Сергій Анатолійович – Заступник директора з наукової роботи Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАНУ;

Лазарєв Микола Михайлович – доцент кафедри загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності факультету захисту рослин, біотехнологій та екології НУБіП України;

Клепко Алла Володимирівна – доцент кафедри загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності факультету захисту рослин, біотехнологій та екології НУБіП України;

Бондар Олександр Іванович – ректор Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління, член Національної комісії з радіаційного захисту населення України;

Берковський Володимир Борисович – Генеральний директор Науково-дослідного інституту радіаційного захисту Академії технологічних наук України;

Бончук Юрій Васильович – заступник Генерального директора Науково-дослідного інституту радіаційного захисту Академії технологічних наук України;

Шестопалов Вячеслав Михайлович – директор Державної установи «Науково-інженерний центр радіогідроекологічних полігонних досліджень Національної академії наук України, академік НАН України, професор, доктор геол.-мін.наук;

Шибецький Юрій Олександрович – старший наук.співробітник Державної установи «Науково-інженерний центр радіогідроекологічних полігонних досліджень Національної академії наук України, член НКРЗУ, кандидат геол.-мін. наук;

Руденко Леонід Григорович – академік НАН України, доктор географічних наук, Інституту географії Національної академії наук України;

Маруняк Євгенія Олександрівна – Директор Інституту географії Національної академії наук України, доктор географічних наук;

Штець Вікторія – експертка по роботі з Комітетом ВРУ з питань екологічної політики та природокористування Програми USAID РАДА;

Губань Радим – експерт з підготовки посібника щодо проведення комітетських слухань Програми USAID РАДА;

Гуржий Ольга – експертка з підготовки посібника щодо залучення стейкхолдерів в роботу парламентських комітетів Програми USAID РАДА;

Лукіна Тетяна Олександрівна – представник громади Деснянського району міста Києва;

Смельяненко Ярослав Вікторович – голова Асоціації чорнобильських туроператорів, директор «Чорнобиль тур»;

Мирний Сергій Вікторович – Чорнобильський університет, директор; Асоціація чорнобильського туризму, голова.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ

<i>Питання до розгляду</i>	
1.	<p>Слухання у комітеті на тему: «35-ті роковини Чорнобильської катастрофи: проблеми та перспективи розвитку зони відчуження»</p> <p style="text-align: right;"><i>Допов: Голова Комітету Бондаренко Олег Володимирович голова підкомітету Кривошеєв Ігор Сергійович Борисюк Михайло Миколайович Гуцало Ірина Вікторівна</i></p>

ВИСТУПИЛИ:

Бондаренко О.В., Кривошеєв І.С., Боруховський Б.В., Костюк С.М., Базика Д.А., Сейда В.О., Бальтазар Ліндауер, Борисюк М.М., Носовський А.В., Сапожников Ю.А., Столярчук Б.В., Плачков Г.І., Мельчуцький О.Г., Шестопалов В.М., Хрущенко М.М., Фомічев Ю.К., Удовиченко В.П., Бондар О.І., Смельяненко Я.В., Маруняк Є.О.

У слуханнях взяли участь народні депутати України – члени Комітету та інші народні депутати України, представники департаменту з ядерної безпеки Європейського банку реконструкції та розвитку, керівники та представники центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, наукової спільноти та громадських організацій.

Голова Комітету Бондаренко О.В. у своєму виступі відмітив необхідність вшанування подвигу та продовження традиції шанобливого ставлення до учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС - громадян, які брали безпосередню участь у ліквідації аварії та її наслідків, які зупинили поширення лиха та в короткий термін локалізували небезпеку.

Бондаренко О.В. підкреслив, що Україна повністю виконала свої

міжнародні зобов'язання відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і урядами країн "Великої сімки" та Комісією Європейського Співтовариства щодо закриття Чорнобильської АЕС і, за підтримки світової спільноти, фінансує та реалізує на державному рівні весь комплекс робіт щодо зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему. Реалізацію проекту нового безпечного конфайменту завершено та у 2019 році цей унікальний об'єкт офіційно передано на баланс українській стороні. Спорудження сховища відпрацьованого ядерного палива (СВЯП-2) завершено у 2020 році та здійснюються заходи із введення його в експлуатацію.

Голова Комітету зазначив, що обсяги і темпи виконання робіт на майданчику Чорнобильської АЕС досі не можна вважати задовільними. "Хронічне" недофінансування не дозволяє виконувати необхідні роботи зі зняття з експлуатації енергоблоків Чорнобильської АЕС, ускладнює супровід міжнародних проектів та, загалом, є недостатньо ефективним витрачанням бюджетних коштів, оскільки і через 21 рік після остаточної зупинки станції основні витрати йдуть на підтримку безпеки станції, а не на зняття її з експлуатації.

Бондаренко О.В. підкреслив, що пильної уваги потребує питання актуалізації, виконання та реалізації загальнодержавної цільової екологічної програми поводження з радіоактивними відходами та загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему. Наразі стоїть питання про завершення підготовки відповідних законопроектів Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України спільно з Державним агентством України з управління зоною відчуження.

Голова Комітету звернув увагу на таке важливе питання, як удосконалення системи оперативного реагування на можливі надзвичайні ситуації в зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення, зокрема моніторингу та раннього виявлення пожеж.

Також Бондаренко О.В. зазначив, що постійний брак коштів на здійснення наукової підтримки діяльності на Чорнобильській АЕС та об'єкті «Укриття» призводить до посилення ризиків виникнення надзвичайних подій, погіршення рівня контролю безпеки та призводить до затримки виконання державних програм з виведення Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему. Незадовільне фінансування призводить до поступової втрати науково-виробничої інфраструктури, а саме важливе – призводить до відтоку фахівців, професіоналів, які володіють необхідними знаннями та навичками.

Голова підкомітету з питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування – народний депутат України Кривошеєв І.С. привернув увагу до необхідності удосконалення правових механізмів розвитку Чорнобильської зони відчуження, в тому числі порядку та умов перегляду меж

зон радіоактивного забруднення з обов'язковим погодженням Національної академії наук, центральних органів виконавчої влади, сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави, безпеки використання ядерної енергії, управління зоною відчуження та зоною безумовного (обов'язкового) відселення, на основі експертних висновків. Перегляду меж зон радіоактивного забруднення має передувати загальнодержавна дозиметрична паспортизація населених пунктів, що зазнали радіоактивного забруднення. Зазначена дозиметрична паспортизація із зазначенням очікуваних доз опромінення населення має оприлюднюватися один раз на три роки, як цього вимагає Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи». Крайня дозиметрична паспортизація проводилась у 2011 році. Без таких досліджень важко говорити про перспективи реабілітації та розвитку забруднених територій.

Перший заступник Міністра захисту довкілля та природних ресурсів Боруховський Б.В. поінформував про роботу Організаційного комітету з підготовки та проведення у 2021 році заходів, пов'язаних із 35-ми роковинами Чорнобильської катастрофи. Звернув увагу на проблеми фінансування відповідних бюджетними програм та розповів про перспективи розвитку зони відчуження.

Голова Державного агентства України з управління зоною відчуження Костюк С.М. надав інформацію стосовно розвитку перспективних напрямків зони відчуження. Зокрема, розроблена стратегія, суть якої полягає у розвитку Чорнобильського заповідника, який складає майже 70% площі зони відчуження, і розвитку зони промислового використання. Важливою складовою розвитку зони відчуження є поводження з радіоактивними відходами. Для цього відбувається розбудова Комплексу виробництв «Вектор», зокрема, сховищ для радіоактивних відходів, які мають повернутися в Україну після переробки ядерного палива українських АЕС, що свого часу були вивезені до Російської Федерації. Окрім того, важливо максимально ефективно використати міжнародний досвід, який Україна здобула під час будівництва нового безпечного конфайменту. Адже його будівництво здійснювалося завдяки потужній фінансовій підтримці міжнародної спільноти із понад 45-ти країн світу. Майданчик Чорнобильської АЕС може стати унікальним місцем для нових інвестиційних проектів.

Генеральний директор ДУ "Національний науковий центр радіаційної медицини" НАМН України, член Національної комісії з радіаційного захисту населення України Базика Д.А. звернув увагу, що стан здоров'я дорослого населення, постраждалого внаслідок Чорнобильської катастрофи, у віддаленому періоді аварії слід оцінювати як «вкрай незадовільний». Основний внесок у погіршення здоров'я роблять непухлинні соматичні захворювання, основну частку яких займають хвороби системи кровообігу,

органів травлення, дихання, кістково-м'язової, нервової систем. За післяаварійний період значно збільшився рівень інвалідності досліджуваних контингентів від непухлинних захворювань. У віддаленому періоді аварії істотно зросла смертність ліквідаторів, евакуйованих, мешканців радіаційно забруднених територій від загальних соматичних захворювань.

Базика Д.А. поінформував про заплановані на 14 квітня 2021 року у режимі відеоконференції Загальні збори Національної академії медичних наук України на тему: «Тридцять п'ять років Чорнобильської катастрофи: існуючі та майбутні дослідження радіологічних та медичних наслідків» за участі міжнародних фахівців.

Перший заступник генерального директора ДСП "Чорнобильська АЕС" (з планування та зняття з експлуатації) Сейда В.О. поінформував про спрямування всіх необхідних документів для отримання ліцензії на експлуатацію ядерної установки СВЯП-2, дослідно-промислову експлуатацію нового безпечного конфайнменту та підготовку отримання ліцензії на право здійснення діяльності з експлуатації конфайнмента, включаючи об'єкт «Укриття», роботу в штатному режимі заводу з переробки рідких радіоактивних відходів. Сейда В.О. відмітив важливість прискорення оновлення заходів наступного етапу Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також звернувся із проханням про удосконалення механізму фінансування фактичних витрат Пенсійного фонду України на виплату і доставку пенсій, які призначені на пільгових умовах для працівників ДСП Чорнобильської АЕС.

Директор департаменту ядерної безпеки Європейського банку реконструкцій та розвитку Бальтазар Ліндауер поінформував, що у листопаді 2020 року Рада директорів ЄБРР у відповідь на запит України ухвалила створення Рахунку міжнародного співробітництва з питань Чорнобиля (новий донорський фонд). Призначення цього фонду – подолання викликів, які ще залишаються в Чорнобильській зоні, та забезпечення належного використання результатів, досягнутих у рамках роботи Чорнобильського фонду «Укриття» (новий безпечний конфайнмент) та Рахунку ядерної безпеки (сховище відпрацьованого ядерного палива та завод з переробки рідких радіоактивних відходів). Проведення засідання першої Асамблеї нового донорського фонду. очікується у квітні 2021 року.

Керівник секретаріату Комітету з питань екологічної політики та природокористування, член Національної комісії з радіаційного захисту населення України Борисюк М.М. поінформував, що дуже важливим є питання перегляду критеріїв зонування радіоактивно забруднених земель, а саме доцільності переходу із показника рівня щільності забруднення ґрунту ізотопами цезію, стронцію або плутонію при визначенні категорій зон радіоактивного забруднення на показник ефективної дози опромінення

людини. Борисюк М.М. підкреслив, що на це питання мають дати точну відповідь тільки науковці, оскільки показник рівня щільності забруднення ґрунту є основоположним для законодавства України стосовно питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.

Директор Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАНУ Носовський А.В. член Національної комісії з радіаційного захисту населення України, поінформував про те, що із введенням нового безпечного конфайменту в експлуатацію завершиться другий етап Плану Здійснення Заходів з перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему та має почати реалізовуватись третій етап – вилучення та переведення в контрольований стан паливовмісних матеріалів об'єкта «Укриття».

На даний час, теоретичні та практичні роботи по розробці технологій поводження з паливовмісними матеріалами відкладені на невідомий термін. Відповідно до діючих норм та прийнятих рішень – нестабільні конструкції об'єкта Укриття мають бути демонтовані до 2023 року. Однак на даний час, такі роботи не фінансуються.

З кожним днем зростають ризики обвалення конструкцій об'єкта «Укриття». Останні дослідження Інституту показують, що відбувається зміна фізико-хімічних властивостей високоактивних матеріалів зруйнованого реактору, що містять ядерне паливо. Ці процеси призводять до появи дрібнодисперсного високорадіоактивного пилу. В наступні роки частка цього пилу біде збільшуватись, а у випадку обвалення конструкцій може призвести до викиду їх в простір під новим безпечним конфайментом, що суттєво ускладнить його експлуатацію. За таких умов вкрай важливим є дослідження властивостей цих матеріалів та прогнозування їх змін в найближчому майбутньому та оцінки ядерної небезпеки, яку вони становлять. Саме тому, актуальним сьогодні є виконання Програми моніторингу стану ядерних матеріалів об'єкта «Укриття». Однак на даний час кошти на здійснення цієї роботи відсутні.

Тому для виконання встановлених планів щодо виведення Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему потрібно забезпечити виконання прийнятих рішень щодо демонтажу нестабільних конструкцій об'єкта «Укриття» та провести демонтаж у встановлений строк; забезпечити стале фінансування Програми наукового супроводу діяльності на етапі введення нового безпечного конфайменту в експлуатацію, в якій окреме місце займає питання створення системи моніторингу паливовмісних матеріалів, яка має стати базисом для прийняття рішень щодо подальшого поводження з ядерно-небезпечними матеріалами об'єкта «Укриття». Вважаючи на великі фінансові витрати, які необхідні для діяльності з переведення паливовмісних матеріалів в контрольований стан необхідно уже зараз ініціювати перед Міжнародною спільнотою питання щодо спільної участі в цих роботах.

Стосовно туризму у зоні відчуження було б доцільно розглянути необхідність введення обов'язкового страхування відвідувачів зони

відчуження, адже попри всі запобіжні заходи, туризм в зоні відчуження залишається небезпечним.

Директор Департаменту ядерної енергетики та атомної промисловості Міністерства енергетики України Сапожников Ю.А. відмітив, що розміщення об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами та відпрацьованим ядерним паливом вітчизняних атомних електростанцій, у Чорнобильській зоні відчуження є ключовим елементом забезпечення кінцевого етапу діяльності з використання ядерної енергії. Розміщення таких об'єктів на цій території, де відсутнє постійно проживаюче населення, є додатковим фактором забезпечення безпеки, порівняно з ймовірним розміщенням цих об'єктів на інших територіях України, де мешкають люди.

У листопаді 2017 року ДП «НАЕК «Енергоатом» на території Чорнобильської зони відчуження розпочало будівництво Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій. У цьому році планується завершити це будівництво та ввести в експлуатацію перший пусковий комплекс сховища.

У Централізованому у сховищі з використанням передової технології, наданої американською компанією Холтек Інтернешнл, протягом 100 років безпечно зберігатиметься відпрацьоване ядерне паливо Рівненської, Хмельницької та Южно-Української атомних електростанцій. Запорізька атомна електростанція має аналогічне сховище пристанційного типу.

Розпочавши будівництво Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива, Україна зробила суттєвий крок щодо кардинальної зміни схеми поводження з відпрацьованим ядерним паливом вітчизняних атомних електростанцій, тим самим зміцнивши енергетичну безпеку держави. Введення у експлуатацію сховища дозволить позбутися залежності від послуг російських підприємств з тимчасового зберігання та переробки відпрацьованого ядерного палива українських АЕС, зекономити значні фінансові ресурси та залишити у країні цінний ресурс для подальшого розвитку атомної енергетики.

Завдяки технологіям та заходам із забезпечення ядерної та радіаційної безпеки під час зберігання відпрацьованого ядерного палива у централізованому сховищі, що виключають можливість радіоактивного забруднення навколишнього природного середовища, у тому числі територій з природоохоронним статусом, і негативного впливу на клімат та на здоров'я людей, погіршення екологічного стану внаслідок експлуатації сховища не очікується.

Під час розроблення проектної документації будівництва централізованого сховища отримано позитивні висновки усіх передбачених законодавством експертиз, у тому числі екологічної, ядерної та радіаційної безпеки.

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу

ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій» ДП «НАЕК «Енергоатом» перераховано на спорудження об'єктів соціального призначення 15 млн грн у 2020 році та 111,1 млн грн з початку дії договору з Київською обласною державною адміністрацією.

Поряд із зазначеним є ще декілька питань щодо створення в Україні систем поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами, які торкаються спільних інтересів Міністерства енергетики Міністерства інфраструктури, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів та Державного агентства з управління зоною відчуження, а саме:

створення дієвої інфраструктури для забезпечення експлуатації об'єктів зони відчуження – реконструкція (ремонтні роботи) ділянок залізничної колії ст. Вільча – ст. Янів та врегулювання питання стосовно вирубки чагарнику вздовж залізничних колій на цій ділянці;

будівництво сховища для довгострокового зберігання високоактивних радіоактивних відходів, що повертатимуться з Російської Федерації після переробки відпрацьованого ядерного палива українських АЕС.

Введення в експлуатацію сховища для високоактивних радіоактивних відходів від переробки відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР-440 мало відбутись у 2013 році. Однак, станом на сьогодні будівництво сховища не розпочато.

Через відсутність сховища високоактивних радіоактивних відходів ДП «НАЕК «Енергоатом» з 01.01.2018 змушене сплачувати російській стороні кошти за надтермінове зберігання високоактивних радіоактивних відходів та разом з цим продовжує відраховувати кошти до Фонду поводження з радіоактивними відходами.

Директор Департаменту з питань безпеки ядерних установок Державної інспекції ядерного регулювання України – заступник Головного державного інспектора з ядерної та радіаційної безпеки України Столярчук Б.В. зауважив, що об'єкти, які призначені для поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами знаходяться в різних стадіях завершення будівництва та експлуатації. На поточний час вони відповідають вимогам ядерної та радіаційної безпеки, хоч і знаходяться на різних етапах введення в експлуатацію та експлуатації. Це відповідає цілям забезпечення ядерної та радіаційної безпеки держави. На сьогодні зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС відбувається у повній відповідності до ліцензії Держатомрегулювання. У другому кварталі поточного року є можливість отримати ліцензію на експлуатацію СВЯП-2, також є можливість отримати в поточному році наш окремий дозвіл на введення в експлуатацію Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива.

Голова Державної інспекції ядерного регулювання України Плачков Г.І. додав, що 22 квітня 2021 року планується проведення колегії Держатомрегулювання стосовно результатів державної експертизи з ядерної та радіаційної безпеки остаточного звіту з аналізу безпеки СВЯП-2.

Перший заступник Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій Мельчуцький О.Г. надав інформацію про те, що зона відчуження на сьогодні характеризується високою пожежною і техногенною небезпекою, яка обумовлена наявністю 150 тис. га хвойних лісових масивів та понад 7 тис. га торфовищ. Крім того, на території зони відчуження розташовано 236 об'єктів, з яких: 152 об'єкта високого ступеня ризику у сфері техногенної та пожежної безпеки, 1 об'єкт підвищеної небезпеки, 7 - потенційно небезпечних об'єктів.

Останніми перевірками, що були здійснені ДСНС в цьому році, 190 об'єктів було перевірено, виявлено понад 1000 порушень вимог законодавства в сфері техногенної та пожежної безпеки. Зокрема, перевіркою ДСП Чорнобильська АЕС, яка завершилась 2 квітня поточного року, виявлено 303 порушення. Надзвичайно критичною залишається проблема протипожежного захисту екосистем на території зони відчуження, де лісові масиви тривалий час перебувають у занедбаному стані. Майже 17 відсотків лісів недоступні для під'їзду пожежної техніки включаючи прикордонну територію. Це особливо яскраво проявилось під час масштабної пожежі в квітні минулого року, коли незважаючи на значне залучення сил та засобів, вогнем було знищено та пошкоджено лісових насаджень та ділянок з рослинністю на площі майже 67 тис га. Наслідки лісової пожежі та фактори, що ускладнювали її гасіння свідчать про низьку ефективність системи протидії пожежам ДАЗВ. Протягом останнього року ДАЗВ було вжито ряд заходів щодо покращення роботи по забезпеченню цивільного захисту пожежної техногенної безпеки зони відчуження. Поряд з цим, для забезпечення належного рівня пожежної безпеки і недопущення таких масштабних пожеж, які в нас виникали протягом минулих років необхідно продовжити цю роботу і акцентувати увагу на забезпеченні протипожежного захисту центральним підприємством з поводження з радіоактивними відходами. Де згідно проекту передбачено пожежне депо, проте на даний час в цьому напрямку нічого не зроблено. ДСНС готове до всебічної співпраці з ДАЗВ в організації зазначених питань, надання методичної та практичної допомоги.

Директор Державної установи «Науково-інженерний центр радіогідрогеоекологічних полігонних досліджень Національної академії наук України, академік НАН України, професор, доктор геол.-мін.наук Шестопапов В.М. наголосив на необхідності невідкладного початку робіт зі створення геологічного сховища для захоронення найбільш небезпечних високоактивних і довгоіснуючих відходів. Чорнобильська аварія стала причиною виникнення безпрецедентних обсягів таких відходів в історії використання людством ядерної енергії.

Наукові дослідження зі створення геологічного сховища в Україні ведуться з перших років після набуття Незалежності. Вони забезпечили можливість розпочати польові геологічні пошукові роботи у зоні відчуження. За міжнародним досвідом, польові геологічні пошукові роботи з вибору майданчика для розміщення сховища тривають 30-40 років і вимагають

потужного наукового супроводу, хоча видатки на них складають лише кілька відсотків загальної вартості створення геологічного сховища. Нажаль в Україні ці роботи не мають підтримки з боку держави і проводяться завдяки ініціативі НАН України і міжнародній технічній допомозі. Разом з тим, актуальність створення геологічного сховища в Україні зростає. Вона визначається крім іншого тим, що країни, що використовують ядерну енергію та мають наміри щодо вступу в Європейський Союз повинні провадити власні комплексні програми їх захоронення в геологічних сховищах.

Прикладом позитивного вирішення проблеми є невелика Фінляндія. Маючи лише дві АЕС з шістьма реакторами, вже побудовано геологічне сховище, де незабаром розмістяться перші контейнери з відходами.

За існуючої практики переробки відпрацьованого ядерного палива в Російській Федерації, виплати їй вже склали біля 5 млрд. доларів США. Без ретельного перегляду цієї практики такі виплати продовжуватимуться і надалі.

Відтермінування створення в країні геологічного сховища радіоактивних відходів приведе, врешті-решт, до ще більшого росту витрат. Так, Україна стрімко втрачає власну школу кваліфікованих геологів – розвідників надр. Україна втрачає і технічні можливості для виконання геолого-розвідувальних робіт на належному сучасному рівні.

Своєрідним символом сучасної руйнації стратегічно важливих геологічних колективів є намагання звільнити Чернігівській відділ методики нафто-газо-пошукових робіт Державного геологорозвідувального інституту на чолі із видатним геологом академіком Вовкіним. Здобутком цього колективу є відкриття 120 родовищ нафти і газу, прогнозів нових родовищ, наробки разом з фахівцями НАНУ щодо пошуків родовищ водню, захоронення парникових газів, тощо. Ліквідація такого колективу це удар по висококваліфікованій еліті, подарунок недругам України від наших чиновників і пряма загроза економічній безпеці нашої держави в майбутньому.

Створення геологічного сховища в Україні не уникнути. При такій руйнації передових геологічних осередків нам доведеться наймати фахівців за кордоном і орендувати відповідні технічні засоби за великі гроші. Україна втрачає і можливість наукового супроводу обґрунтування безпеки геологічного захоронення радіоактивних відходів. Через мізерні зарплати в академічних інститутах і геологічних підприємствах, неможливо залучити молодих геологів і вчених до вирішення цієї проблеми.

Поки ще у України є економічні, професіональні і управлінські можливості для самостійного вирішення означеної проблеми, але треба терміново перейти від тотальної руйнації до виваженої стратегічної оптимізації укріплення геологічної галузі фахівцями професіоналами з урахуванням потреб робіт з обґрунтування геологічного сховища радіоактивних відходів.

Президент ВГОІ "Союз Чорнобиль України" Хрущенко М.М. поінформував що в основу чорнобильського законодавства покладені, зокрема, і пропозиції «Союз Чорнобиль України». Це всеукраїнська

громадська організація, яка об'єднує в собі понад 270 організацій по Україні, понад 30 000 членів організації. Де об'єднані люди, які мають неабиякий досвід подолання як самої аварії на Чорнобильській АЕС так і її наслідків, тому доцільно залучати цих фахівців до роботи із проектами документів, які стосуються теми наших сьогоднішніх слухань.

Необхідність розробки стратегічних документів стосовно 30 км зони відчуження не вимагають сумнівів. Дія останнього стратегічного документу з питань мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи завершилися майже 20 років тому і з того часу можновладці, які опікуються чорнобильською тематикою роблять що заманеться, на наш погляд, ламаючи не тільки дрова а і людей. Варто згадати лише сумнозвісний Закон України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України», яким скасована зона посиленого радіологічного контролю при чому без будь яких обґрунтувань. Люди з цих зон втратили захист, не дивлячись на те, що Конституційний суд України ще у 2018 році двічі та два дні назад визнав таке рішення неконституційним. Права тих людей, в тому числі дітей, на сьогоднішній день не поновлені. Тому наступна пропозиція полягає в тому, щоб у центрі цих документів була людина та її безпека.

Днями на засіданні Національної комісії з радіаційного захисту населення України розглядався проект концепції зони відчуження. У цьому проекті планується перейти до зонування територій виключно за дозовим критерієм: по-перше, це за межами власне зони відчуження; по-друге, не відповідає чинному законодавству і може спричинити такі ж негативні наслідки, про які ми щойно згадували, тому є неприйнятним усі спроби пропонувати подібні пропозиції; по-третє, не підтримуємо ідеї щодо створення у зоні відчуження окремої зони промислового використання, основним призначенням якої є поводження з радіоактивними відходами, те що говорив тільки що доповідач, утворення міжнародного науково-дослідного центру та тощо. Але ВГОІ «Союз Чорнобиль Україна» підтверджує свою позицію стосовно заборони ввезення на територію зони відчуження радіоактивних відходів з інших країн світу. Давайте не забуватимемо про те, що вниз по течії Дніпра споживають воду 70% наших українських громадян і ми не маємо права допустити перетворення зони відчуження у європейський чи навіть світовий смітник. Головне наше завдання – захистити від будь яких додаткових загроз як нинішні так і майбутні покоління українців.

Також є інформація про планування сміттєзвалища комунальних відходів в зоні відчуження з усієї України. ВГОІ "Союз Чорнобиль України" категорично проти цього.

Хотілось би привернути увагу і до підвищення культури відвідувачів та тих осіб, які займаються турами в зону відчуження, адже це місце катастрофи, пам'яті ліквідаторів, треба відноситись до нього з повагою. Можливо варто розглянути варіант екскурсій онлайн, які безпечніші та не заважатимуть продовжувати роботи зі зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС і відновлюванню природи.

Славутицький міський голова Фомічев Ю.К. привернув увагу до соціальних питань, як складової частини подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Рівень соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, має бути таким, щоб забезпечувати їм гідне життя. Пропонується на законодавчому рівні розглянути питання щодо приведення до відповідності розміру одноразової щорічної допомоги на оздоровлення, особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи відповідно до Закону України № 796-ХІІ «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (п'ять мінімальних заробітних плат) та виконати рішення Конституційного суду України від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, яким визначено, що встановлення у законах України пільг, компенсацій та гарантій громадянам України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, обумовлено виконанням державою свого конституційного обов'язку, передбаченого статтею 16 Конституції України. Такі пільги, компенсації та гарантії є особливою формою відшкодування завданої шкоди вказаній категорії громадян, а тому скасування чи обмеження цих пільг, компенсацій і гарантій без рівноцінної їх заміни свідчатиме про відступ держави від її конституційного обов'язку.

Потребує відновлення діяльність «Спеціальної економічної зони «Славутич», яка завершилась 1 січня 2020 року. Як відомо, 03 червня 1999 року було прийнято Закон України «Про спеціальну економічну зону «Славутич», яким запроваджувався спеціальний режим інвестиційної діяльності в адміністративно-територіальних межах Славутича. У міста з'явилася надія та перші передумови для поступового виходу із депресивного стану, призупинення міграції населення та забезпечення життєдіяльності міста. СЕЗ «Славутич» допомагала місту залучити інвесторів та уникнути соціально-економічного напруження. За весь період функціонування СЕЗ «Славутич» його суб'єктами були 38 підприємств, що реалізовували 40 інвестиційних проектів.

Ще одним важливим питанням є удосконалення механізму фінансування фактичних витрат на виплату і доставку пенсій, які призначені на пільгових умовах для працівників державних підприємств, установ, організацій, що здійснюють діяльність на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення. Це дозволить запобігти банкрутству підприємств зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення та створенню загрози належного забезпечення ядерної і радіаційної безпеки на території України, забезпеченню своєчасного та безумовного виконання робіт зі зняття з експлуатації ДСП "Чорнобильська АЕС", що сприятиме підтримці в екологічно безпечному стані зони відчуження.

Депутат Київської обласної ради Удовиченко В.П. наголосив на необхідності забезпечення виконання статті 3 Закону України «Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого

ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій» стосовно соціально-економічного розвитку прилеглих територій, а саме спрямування замовником будівництва централізованого сховища коштів в обсязі 10 відсотків загальної кошторисної вартості будівництва на спорудження об'єктів соціального призначення у місті Славутичі, Іванківському і Поліському районах Київської області згідно з переліком, затвердженим Київською обласною державною адміністрацією.

Ректор Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління, член Національної комісії з радіаційного захисту населення України Бондар О.І. поінформував про необхідність ретельної радіоекологічної інвентаризації та обстеженні виведених з господарського обігу сільськогосподарських земель і лісів 2-ї зони безумовного (обов'язкового) відселення за межами зони відчуження з метою підготовки експертних висновків і зміни меж зон радіоактивного забруднення для реабілітації та повернення у господарське використання земель відповідно до Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Голова Асоціації чорнобильських туроператорів, директор «Чорнобиль тур» Ємельяненко Я.В. надав огляд сучасного стану туризму о Чорнобильської зони відчуження та прилеглих територій. Проблеми та перспективи.

Маруняк Є.О., директор Інституту географії Національної академії наук України, доктор географічних наук, поінформувала про необхідність забезпечення фінансуванням підготовки та випуску видання "Атлас зони відчуження", розроблення інтерактивного GIS-атласу, атласу геопросторових шарів.

Голова Комітету Бондаренко О.А. на завершення висловив надію, що ці слухання у Комітеті сприятимуть вдосконаленню правових та економічних механізмів зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, окреслять шляхи розвитку зони відчуження; продемонструють міжнародній спільноті, що успішна реалізація заходів зі зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та проектів міжнародної технічної допомоги на майданчику Чорнобильської АЕС залишається одним з головних пріоритетів України у такий непростий час для всього світу.

За результатами проведення слухань у Комітеті планується підготовка та ухвалення відповідних рекомендацій.

Голова Комітету

О. БОНДАРЕНКО

Секретар Комітету

О. ФЕЛЬДМАН